

ESCRITORS I ERUDITS CONTEMPORANIS,
UNA MISCEL·LÀNIA DE JOSEP MASSOT I MUNTANER
EN DOTZE VOLUMS

Damià PONS
Universitat de les Illes Balears

Entre els anys 1996 i 2013, Josep Massot i Muntaner va publicar fins a vint-i-tres llibres i opuscles d'autoria exclusiva i de temàtica monogràfica i va tenir cura de l'edició —laboriosa i complexa— de quinze volums de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. A més, també va donar a llum les dotze unitats de la sèrie *Escriptors i erudits contemporanis*.¹ Tot plegat, una producció intel·lectual i escrita descomunal.

La sèrie, en el seu conjunt, és una miscel·lània d'autor de magnituds molt considerables: inclou exactament dos-cents quaranta-vuit textos.² Cada volum té una mateixa estructura externa: una dedicatòria,³ un pròleg⁴ o una nota de l'autor,⁵ el cos central format pel conjunt dels textos —oscil·lant el seu nombre entre els dotze i els trenta—, l'índex onomàstic i, finalment, l'índex general. Un fet que caracteritza els volums és la desigual llargària de les peces —de les tres a les setanta-dues pàgines⁶— i l'heterogeneïtat dels continguts. Hi trobem estudis erudits d'una gran meticulositat documental, ponències a

1. Els volums, sota un mateix títol i amb un subtítol —amb l'excepció del primer— que assenyalava el número ordinal que els correspon dins la sèrie, foren editats per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, a la col·lecció Biblioteca Serra d'Or, els anys 1996, 2001, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010, 2011, 2012 i 2013. Al llarg d'aquesta ressenya, quan calgui remetre els textos als diferents volums ho farem assenyalant entre parèntesis la data de la seva edició, i en el cas de les citacions afegirem la conseqüent pàgina o pàgines de localització.

2. Deixant de banda el pròleg i les notes de presentació.

3. N'hi ha a personatges que són alhora amics i tenen projecció pública, especialment en l'àmbit dels estudis lingüístics i literaris (Germà Colón, Josep Moran, Eduard Ripoll, Cassià M. Just, Pere Farrés, Isidor Cònsul, Àngel Mifsud, Josep Miquel Vidal), a membres de la seva família, sobretot amb posterioritat immediata al seu traspàs, i a amics personals.

4. Aquest és el cas del primer de la sèrie, amb un pròleg d'Albert Manent.

5. Titulada, segons els casos, pròleg, presentació o nota editorial. La llargària oscil·la entre la quinzena de línies i les tres pàgines. És una presentació enumerativa i telegràficament descriptiva dels continguts inclosos al volum.

6. Dels dos-cents quaranta-vuit, n'hi ha trenta-dos que tenen més de trenta pàgines. I seixanta-un que en tenen entre deu i vint-i-nou.

congressos, conferències en àmbits acadèmics o en fòrums de difusió cultural, articles breus apareguts en revistes, ressenyes bibliogràfiques, escrits i intervencions públiques de caràcter commemoratiu, edicions de textos, semblances biogràfiques, presentacions de llibres, pròlegs, necrologies, discursos acadèmics, polèmiques sobre qüestions diverses, notes autobiogràfiques, parlaments i escrits circumstancials... A cada volum hi ha textos que eren inèdits i altres que ja havien estat publicats a llocs ben diversos. En el segon cas, abans d'incorporar-los al volum, Massot i Muntaner els ha revisat o reelaborat i freqüentment també els ha ampliat i actualitzat en el text o en les notes a peu de pàgina, incorporant-hi nova documentació i nova bibliografia. Els treballs inclosos a *Escriptors i erudits contemporanis* responen a una intenció i a una funció ben diverses. Tanmateix, facin ús d'un o altre registre expositiu, també presenten uns elements compartits del tot evidents: l'objecte d'estudi és la cultura i la història dels Països Catalans, amb una atenció preferent a l'àmbit de Mallorca, i els personatges i els temes tractats se situen en el període de la segona meitat del segle dinou i tot al llarg del vint. I encara un altre element que és present a la totalitat dels volums: la llengua i la cultura, d'una banda, i la història i la política, de l'altra, apareixen constantment interrelacionades, entrecruant-se en un joc d'influències i de subordinacions, fins al punt que queda molt en evidència que la història política ha determinat de manera molt decisiva, i en general molt negativa, el desenvolupament de la llengua i la cultura catalanes i, en conseqüència, l'activitat de tota la gent que per vocació o per professió s'ha dedicat a conrear-les, servir-les o investigar-les.

Els dos-cents quaranta-vuit textos dels dotze volums d'*Escriptors i erudits contemporanis* poden ser agrupats en diferents blocs temàtics. Cal dir que entre ells hi ha nombrosos creuaments i en molts de casos els articles comparteixen pertinença a dos o a més blocs. En farem un repàs seguint un ordre que ve determinat pel nombre total de pàgines que ocupa cada un d'ells. El primer bloc, amb un total de vint-i-cinc textos i cinc-cents quaranta-vuit pàgines, és el que fa referència a la literatura i al cançoner tradicional, al folklore i a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Recordem que els primers articles que Massot i Muntaner va publicar al voltant de 1960 ja varen tractar aquesta temàtica. Per tant, ha mantingut una continuïtat de més de cinquanta anys en el seu estudi. Aquesta matèria és sens dubte una de les de major interès i de més productivitat d'aportacions del nostre investigador. Els textos més rellevants, tant per l'extensió —tots al voltant de les trenta pàgines o més— com per les novetats documentals i interpretatives que aporten, són els titulats «Els viatges folklòrics de Marià Aguiló» (2003), «Jacint Verdager i la poesia popular» (2003), on assenyalava les contribucions que el poeta de Folgueroles va fer al Cançoner que Aguiló anava recopilant, «Marià Aguiló i la descoberta de la poesia popular» (2004), «La poesia popular i la Renaixença» (2007), «Inventari del refranyer Aguiló» (2010), «Rafael Patxot i Jubert i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» (2004) i «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» (2006). Els cinc primers documenten com «la poesia popular [...] tingué un paper considerable en la literatura jocflorallesca, com a model literari i com a model lingüístic» (2007: 44), i que Marià Aguiló fou «el qui va treballar més i durant més temps a favor de la poesia popular catalana» (2004: 17), en el marc de la descoberta que n'havia propiciat el romanticisme europeu, i també que els seus viatges de recollida de materials folklòrics foren molt abundants i profitosos (2003). D'aquest primer bloc temàtic també en destaquen els diferents estudis que

fan referència a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i a la persona que en va ser el principal impulsor i patrocinador, Rafael Patxot i Jubert. Amb anterioritat ja hem esmentat el títol dels dos articles tal volta més remarcables que fan referència a aquest personatge, però n'hi ha uns quants més que hi estan relacionats. L'estudi de la biografia de Patxot⁷ i de les seves nombroses i importantíssimes activitats de mecenatge cultural i, per damunt de tot, del seu impuls a la realització del magne Cançoner Popular de Catalunya i de les tortuoses vicissituds en què el projecte es va veure immers a causa de la guerra civil i de l'exili del seu promotor, ha estat una de les línies d'investigació que Massot i Muntaner ha desenvolupat amb més insistència els darrers vint anys, a partir de quan els hereus del mecenes varen fer donació, l'any 1991, de l'arxiu de l'Obra del Cançoner a l'Abadia de Montserrat. El mateix Massot i Muntaner el va ordenar, en va fer un minuciós inventari i el va deixar a punt perquè quedés a disposició de la consulta pública. En relació al Cançoner Popular de Catalunya, Massot, que n'ha editat deu volums, podem dir que ha donat origen a l'aparició gairebé d'un gènere d'estudis etnopoètics i musicals amb els seus articles «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a Manacor (1926)» i igualment en referència a Marratxí, ambdós en el volum de l'any 2008. Prenent com a model aquest tipus d'article, se'n pot elaborar un de semblant centrat en cada un dels municipis dels Països Catalans que varen ser objecte del treball de camp dels folkloristes que intervingueren en la compilació del Cançoner.

El segon gran bloc temàtic dels dotze volums d'*Escriptors i erudits contemporanis* és el que fa referència a la història política, en referència a personatges i fets dels períodes de la segona República i de la Guerra civil, molt especialment en l'àmbit de les Balears, amb les seqüeles de la repressió i de l'exili que se'n varen derivar. Recordem que Massot i Muntaner va publicar *La guerra civil a Mallorca* l'any 1976. D'ençà d'aleshores ha dedicat més de vint llibres al tema i també una gran quantitat d'articles. A la miscel·lània que ara analitzem n'hi ha vint-i-nou que hi fan referència, amb un total de quatre-centes quaranta-cinc pàgines. En molts de casos, reprèn i amplia i completa temes que ja havia tractat amb anterioritat. N'és un exemple el titulat «Nous documents sobre l'estada de Georges Bernanos a Mallorca» (2001); a d'altres, en canvi, introdueix i documenta assumptes nous. D'entre tots els materials d'aquest bloc temàtic destaquen els que fan referència a Antoni M. Sbert —la seva pertinença al Tribunal de Garanties Constitucionals (2001), la tasca política que va desenvolupar com a impulsor de la cultura (2008) i el seu exili (2007)—, i a Joan Estelrich, sobre la seva activitat a París com a propagandista del bàndol franquista (2001). Dels altres materials, n'hi ha una bona partida que poden ser organitzats en grups que tenen entitat pròpia: els articles panoràmics, sempre unes síntesis molt denses que inclouen una gran quantitat d'informació —«Els intel·lectuals balears exiliats» (2010) n'és un exemple magnífic—; els diaris de guerra: el d'una miliciana (2011) i un milicià (2012) de l'expedició de Bayo, el d'Albert Virela (2011), el de Magí Murià (2003), que també abasta l'exili, i el del mossèn Llorenç Lliteres (2013), en aquest cas incloent-hi la transcripció; les monografies dedicades a relatar com va afectar la Guerra Civil a dos pobles concrets de Mallorca: Santa Maria (2007) i Campanet

7. Finalment, ha acabat dedicant-li tot un volum: *Rafael Patxot i Jubert. El savi, el mecenes, el patriota* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014; Biblioteca Serra d'Or, 472).

(2011); el comentari, a manera de pròleg, d'obres memorialístiques de Marià Rubió i Tudurí (2003), Josep Pons Bestard (2007) i Josefa García Martínez (2013). Igualment cal assenyalar les aproximacions que fa a un nombre ben considerable d'altres personatges, relacionats amb els fets o les conseqüències del conflicte bèl·lic: Manuel de Montoliu (2001), el pacifista alemany Heinz Kraschutzki (2004), Pere Capellà (2005), Llorenç Villalonga (2005), Gabriel Alomar (2007), Alexandre Jaume (2011), el «conde Rossi» (2011), Antonio Espina (2013) i Guillermo Roldán (2013). Per concloure aquest apartat, esmentarem «Història i memòria» (2008), llegit a Palma com a pregó de la Festa de l'Estendard de l'any anterior. Amb la lectura d'aquest text, juntament amb altres frases que podem anar trobant en altres articles seus, es pot anar configurant la visió complexa i gens maniquea que Massot i Muntaner ha anat construint sobre la guerra civil i les seves seqüeles. I també el tarannà moral amb què ha afrontat el tractament del tema. El punt de partida és el reconeixement del fet inqüestionable «que els responsables d'aquest estat de coses [la Guerra Civil i totes les seves conseqüències] van ésser inicialment els militars i els grups dretans revoltats, que deixaren el legítim govern republicà sense armes de defensa contra els sectors més extremistes» (2011: 123-124). Així mateix considera que «La memòria històrica de la Guerra Civil no és, doncs, unívoca, ni podem parlar-ne amb actituds maniquees i simplistes. Si ens volguéssim referir a llocs tan propers com Menorca, Eivissa o Formentera, les coses resultarien molt més complexes i molt més ambigües. En tot cas, a la nostra illa és evident que ens cal reivindicar un passat que ha estat volgutament esborrat del mapa, que ens cal recordar unes persones que varen ser assassinades sense cap motiu i que sovint varen ésser calumniades i acusades falsament a partir de documents matusserament falsificats [...] Ens cal reivindicar els nostres exiliats, molts més i molt més importants que no podríem pensar en un primer moment. Ens cal encara tenir ben present una gran quantitat de persones que varen ésser empresonades, que varen patir per les seves idees o simplement per la mala fe d'un o de l'altre, [...] que varen patir físicament i moralment tantes castes de persecució i de marginació. Es tracta simplement de fer justícia, no d'iniciar un procés de caça de bruixes, ni d'estimular les revenges o la voluntat de passar comptes amb enemics d'ahir» (2008: 164-165).

Un tercer bloc temàtic que destaca en el conjunt dels dotze volums és el que fa referència a Montserrat, la institució religiosa, la seva gent, i les seves dues manifestacions culturals més notables, la revista *Serra d'Or* i l'editorial Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Ens trobem davant quaranta-vuit textos que sumen un total de tres-centes vuitanta-quatre pàgines. Hi ha un clar predomini dels articles breus, inferiors a les deu pàgines en una trentena de casos. El més extens és el titulat «Joan Puig i Ferrater, delegat de la Generalitat a Montserrat» (1996). Fent ús d'una metodologia gairebé detectivesca, Massot contrasta la versió que l'escriptor va donar, a la novel·la *Les profanacions* (1958), de les seves actuacions per a la protecció del monestir i dels membres de la seva comunitat els dies immediatament posteriors a l'inici de la guerra civil amb unes altres informacions que procedeixen dels dietaris o memòries que varen redactar alguns monjos i Carles Gerhard. La conclusió de Massot és doble: d'una banda, Puig i Ferrater va reelaborar ficcionalment els fets i, a més, va introduir-hi elements d'autojustificació i d'enaltiment personal; de l'altra, el seu pas «per Montserrat fou altament positiu. Gràcies a ell, el monestir no fou gaire saquejat i els monjos pogueren ésser-ne evacuats, bé que amb moltes

més dificultats i molts més problemes que no dóna a entendre ell» (1996: 142). Un tipus d'article que és molt abundant en aquest bloc temàtic és el que consisteix en explicar la relació que hi va haver entre un determinat personatge i la revista *Serra d'Or* o alguna altra empresa cultural montserratina. La llista dels noms implicats és llarga: Josep Benet (1996), Joaquim Molas (1996), Ernest Lluch (2001), Jacint Verdaguer (2004), Francesc de B. Moll (2004), Jordi Sarsanedas (2004, 2008), Joan Coromines (2005), Montserrat Martí (2006), Joan Fuster (2008) i Isidor Cònsul (2011). I també el grup d'articles on es fa la semblança de tres monjos rellevants de la comunitat benedictina: Maur M. Boix (2001, 2004), Cassià M. Just (2008) i Bonaventura Ubach (2012). O els catorze textos que fan referència a *Serra d'Or*, des d'una perspectiva històrica —destacariem «*Serra d'Or*, 1959-2007» (2007) i «La primera etapa de *Serra d'Or*» (2010)— o commemorativa o que foren llegits en ocasió de l'entrega del premis de la crítica que la revista concedeix anualment. O els tres articles que parlen de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat: els seus cinc-cents anys d'història (2006), o l'obra memorialística (2011) i la literatura infantil i juvenil (2011) que és inclosa al seu catàleg. En conjunt, aquest bloc temàtic certifica que el món de Montserrat ha tingut i continua tenint un paper rellevant en la història i la cultura catalanes. Així mateix, en el període 1996-2013 Massot i Muntaner ha fet noves aportacions, ampliant-la i refent-la, a la *Història de Montserrat* l'autoria de la qual comparteix amb Anselm M. Albareda.

Una altra institució que és objecte de l'atenció reiterada de Massot i Muntaner és l'Institut d'Estudis Catalans, una entitat amb la qual ha mantingut uns lligams de llarga durada i d'intensitat molt considerable. A hores d'ara és el president de la Secció Històrico-Arqueològica. Hi ha un total de dotze articles que sumen dues-centes cinquanta-vuit pàgines. N'hi ha que parlen de la seva història (2004, 2007) o de les societats filials de la Secció que ara ell presideix (2007) o que documenten la tasca d'un dels prohoms —Ramon Aramon (2010)— que més llargament va estar implicat en el seu funcionament. També n'hi ha que tracten de la relació que Antoni M. Alcover (2005) —amb l'annex d'un informe del mateix filòleg de més de quaranta pàgines on manifesta unes dosis immenses de ressentiment i d'afany de revenja—, Rafael Patxot i Jubert (2007), Maurici Serrahima (2007) i Joan Coromines (2011) varen tenir amb l'Institut, en uns casos col·laborativa i en altres més aviat de conflicte. Un altre aspecte que Massot estudia és l'actitud que l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i igualment altres entitats i persones, ambdós articles en el volum de l'any 2012, varen adoptar davant les Normes ortogràfiques que l'Institut havia promulgat l'any 1913.

A més dels quatre blocs anteriors, dedicats a manifestacions culturals, fets històrics i institucions, la miscel·lània de Massot i Muntaner també inclou nombrosos grups d'articles que són dedicats a personatges d'especial rellevància. Sobre Jacint Verdaguer trobem catorze textos, amb un total de tres-centes vuit pàgines. N'hi ha que tenen caràcter biogràfic (2003) i d'altres expliquen la relació que va tenir amb determinats llocs, en concret Montserrat (2004) i Mallorca (2006, 2008). I el grup més ampli és el format pels escrits on es reconstrueixen els lligams personals i literaris que l'autor de *L'Atlàntida* va mantenir amb Miquel Costa i Llobera (2003), Antoni M. Alcover (2003), Marià Aguiló (2006), l'Arxiduc Lluís Salvador (2007), Maria Antònia Salvà (2011) i Teodor Llorente (2012). D'articles que tenen Antoni M. Alcover com a protagonista en trobem dotze, que

sumen tres-centes noranta set pàgines. Amb anterioritat ja hem fet referència a una part d'ells, els que relacionaven Alcover amb Montserrat, amb l'Institut d'Estudis Catalans i amb Jacint Verdaguer. N'hi ha alguns més que són molt notables, en concret els que estudien la seva faceta d'historiador (2003) o la seva tasca com a vicari general del bisbe Campins (2010) o la seva condició de defensor infatigable de la llengua catalana (2013). D'Alcover, Massot i Muntaner en té una visió absolutament admirativa fins al punt que afirma que «és una de les figures més importants de la història de Mallorca, comparable, per la seva empena i per l'enorme gruix de la seva obra, a Ramon Llull, [...] i igual que Ramon Llull és alhora una de les persones que han treballat més per la cultura catalana i que hi ha deixat una petjada més perenne» (2013: 103). Ara bé, aquesta valoració tan incondicionalment positiva de les seves obres i de gran part de les seves actuacions no li impedeixen documentar amb una minuciositat màxima totes les batalles estèrils i tots els actes incoherents —per exemple, posar-se al costat de la dictadura anticatalana de Primo de Rivera pel fet del seu enfrontament amb el catalanisme polític i amb l'Institut d'Estudis Catalans (2005)— en què va veure's immers a causa del seu caràcter intransigent i de vegades irreflexiu. La figura i la tasca cultural de Marià Aguiló és objecte d'anàlisi en set articles dels dotze volums, amb un total de dues-centes trenta-tres pàgines. Abans ja n'hem anat fent referència. Massot i Muntaner té una predilecció personal i erudita per Aguiló: «és una de les persones que he admirat i he estudiat més al llarg de la meua vida» (2003: 15). A més, valora molt positivament la seva tasca i la seva obra: «un poeta i un erudit d'una talla immensa i d'una repercussió considerable, tot i que la major part dels seus projectes no van poder arribar mai a bon port o foren enllestits, amb penes i treballs, un cop ell ja era mort» (2003: 16). A *Escriptors i erudits contemporanis* també trobem grups d'articles —alguns dels quals ja han estat esmentats amb anterioritat— dedicats a un nombre considerable d'altres personatges rellevants de la cultura catalana. És el cas de Rafael Patxot i Jubert, set articles i cent trenta pàgines, Joan Estelrich, tres i noranta-set, Frederic Clascar, quatre i noranta-tres, Joan Coromines, set i vuitanta-quatre, Antoni M. Sbert, tres i vuitanta-tres, Jordi Rubió i Balaguer, quatre i setanta-dues, Ramon Aramon, tres i cinquanta nou, Francesc de B. Moll, quatre i cinquanta quatre, Miquel Batllori, sis i quaranta-set, Miquel Costa i Llobera, dos i quaranta-set, Llorenç Villalonga, quatre i trenta, Josep M. Casacuberta, tres i vint-i-tres, i Jordi Carbonell, tres i catorze. La majoria d'aquests articles sobrepassen la condició d'escrits divulgatius breus i ja pertanyen a la categoria d'aportacions erudites fonamentades en nova documentació i en recerques rigoroses.

Als dotze volums de la miscel·lània de Massot i Muntaner encara hi ha altres tipus de materials. Per exemple, nou textos, seixanta-cinc pàgines, sobre els estudis de la història de la literatura catalana o sobre la catalanística o sobre la projecció internacional de la cultura catalana. O els set, amb cent trenta-set pàgines, dedicats a personatges notables de l'Església. Ens semblen destacables les semblances de Ramon Muntanyola (1996) i dels benedictins Rosendo Salvado i Fulgenci Torres, eivissenc, ambdues en el volum de 2013, que exerciren el seu magisteri a terres australianes. O els nou articles, amb cinquanta-nou pàgines, dedicats a parlar de diferents publicacions periòdiques, en concret del *Diari de Balears* (2001) i *Randa* (2001, 2008), i de la seva problemàtica —«En defensa de les publicacions en català» (2008)— o de diferents editors —Jordi Bruguera

(2011, 2012)— i editorials —l'Editorial Mediterrània d'Eivissa— o de determinades obres d'envergadura considerable concebudes com a infraestructures bibliogràfiques, és el cas del *Diccionari d'historiografia catalana* (2004) i del *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de les Bones Lletres* (2012). O els tres, amb quaranta-nou pàgines, que tracten de la qüestió xueta a Mallorca, essent especialment interessant el titulat «Josep Tarradellas i el seu “Juicio de la prensa española sobre la cuestión social mallorquina”» (2011).

Josep Massot i Muntaner és un investigador especialitzat en temes filològics i històrics que practica amb naturalitat tant l'erudició més estricta com la divulgació destinada al públic de cultura mitjana. Igualment també és un gestor d'empreses culturals —des de l'any 1971 és el director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i, a partir de 1994, de la revista *Serra d'Or*— o d'entitats acadèmiques, sigui en l'actualitat en el si de l'Institut d'Estudis Catalans o de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, o en el passat com a secretari durant vint anys de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. En el seu text autobiogràfic «Petita història personal» (2012) Massot fa un repàs, concís i dens, a la seva llarga trajectòria vital i intel·lectual.

Un aspecte que pot resultar sorprenent en un perfil tan erudit com el de Massot i Muntaner —ja hem vist que també és moltes altres coses més— és la seva capacitat de polemista, de vegades en un àmbit de debat primari i malintencionat —contra els defensors de la «llengua balear» (2008)—, d'altres en el terreny de la interpretació ideològica d'un novel·lista important —amb Jaume Pomar sobre Llorenç Villalonga (2006: 266-267)— o altres plantant cara a tesis sobre obres històriques catalanes que al seu parer havien estat formulades amb una excessiva lleugeresa, és el cas de «Falsificacions i falsificadors a la literatura catalana» (1996). I el mateix Massot i Muntaner que de costum és discret i ponderat també és capaç, quan ho considera necessari, de donar als seus arguments la contundència d'un cop de puny. Així ho fa a la «Carta oberta a Jordi Galves» (2012). Davant la desinformació i el menyspreu que Galves va manifestar envers ell quan se li va atorgar el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2012, Massot va posar en valor sense falses modèsties la tasca feta al llarg de la vida i, finalment, va jutjar sense mitges tintes a qui l'havia menystingut: «Amb tòpics, amb vaguetats, amb insults, amb judicis d'intencions, amb mentides, amb mitges veritats i amb calúmnies no aniràs enlloc. Simplement et desprestigaràs i treballaràs en contra teu, encara que sempre hi hagi algun errat de comptes que et rigui les gràcies i que proclami que ets un geni» (2012: 200).

Un altre dels caires de Massot i Muntaner és el d'autor de ressenyes d'obres de no ficció. Als dotze volums de la miscel·lània hi ha una bona mostra de la manera com afronta aquest tipus de treballs. D'una banda és capaç de fer-ne una valoració global positiva, de l'altra, però, no escatima la identificació de tots aquells elements parcials del contingut que no li semblen encertats o insuficientment documentats o incomplets. Així ho fa en les ressenyes de *La raó i el meu dret. Biografia de Llorenç Villalonga*, de Jaume Pomar (1996: 149-156), o de *La cultura del catalanisme*, de Joan Lluís Marfany (2012: 57-59), o del *Diccionari d'historiografia catalana* (2004: 335-357). Aquest darrer cas és molt il·lustratiu. La valoració final que Massot en fa és explícitament favorable: «el balanç de l'obra és molt positiu i [...] representa una aportació de primer ordre, que hem d'agrair ben sincerament als qui l'han duta a terme i als qui, d'una manera o una altra, l'han patrocinada». Tot i això, però, prèviament havia fet una llista de vuitanta-quatre

anotacions concretes en les quals matisava, completava o rectificava el contingut d'un nombre equivalent d'entrades. A més a més, també proposava la incorporació d'una quantitat prou considerable d'altres persones, institucions i publicacions periòdiques que segons el seu parer hi haurien d'haver estat incloses. L'actitud de Massot és donar rellevància a la valoració del conjunt de l'obra i alhora aportar suggeriments o crítiques parcials amb l'objectiu de contribuir a millorar l'obra en la perspectiva d'una nova edició.

Els treballs de Massot i Muntaner sempre responen a un mètode rigorós i ben definit. En cap cas, però, no es tracta d'un mètode autoproclamat explícitament. Els lectors dels seus llibres no es troben amb reflexions especulatives sobre els procediments de treball que segueix. El que fa Massot és aplicar amb totes les conseqüències el seu mètode implícit. El punt de partida sempre és l'acumulació prèvia d'una gran quantitat d'informació veraç. Ell mateix manifesta quina és la seva intenció primordial: «La meua voluntat ha estat sempre cercar la veritat, d'una manera objectiva i desapassionada, i mai no m'ha sabut greu rectificar quan ha sortit una informació que invalidava o matisava hipòtesis anteriors» (2006: 318). Per això, perquè pensa que qualsevol investigació sempre pot reflectir encara una mica més la realitat dels fets talment com varen produir-se, ha aplicat el principi següent: «El que he procurat sempre, però, és fer servir material nou que permeti de complementar, de matisar, de corregir o de reinterpretar el que sabem fins ara» (2006: 316). Li ha estat possible aconseguir aquest objectiu perquè ha sabut i ha pogut accedir a fons documentals molt ben proveïts, tant públics com privats, perquè ha fet ús d'un ventall molt ampli de materials (epistolaris, dietaris i memòries, articles de premsa, història oral, bibliografia anterior existent sobre el tema, mecanoscrits inèdits), perquè fa un seguiment gairebé exhaustiu i té un gran control de la nova bibliografia que es va publicant sobre cada un dels nombrosos assumptes que són del seu interès, i perquè té una memòria molt vivaç i una gran habilitat en la connexió dels diferents materials que fa entrar en joc a l'hora d'elaborar els seus estudis erudits. El detallisme i la precisió en les informacions i la certificació de cada un dels elements dels continguts mitjançant la corresponent nota a peu de pàgina que indica el document de procedència són dos atributs dels treballs de Massot i Muntaner. I també la neutralitat descriptiva. Amb freqüència, entrelligant les citacions amb les acotacions pròpies construeix una trama d'història cultural que el lector percep amb la sensació que gairebé li va arribant directament, sense la intermediació de cap autor extern que la mediatitzi i l'orienti en un sentit determinat. El mateix Massot ha proclamat la seva voluntat de fer de la imparcialitat la seva llei: «la meua intenció no ha estat mai “judicar” ningú, sinó simplement “explicar” i “comprendre”» (2006: 267). Tanmateix, en determinades ocasions, sobretot quan es tracta de personatges o de fets implicats o relacionats amb assumptes que tenien un inevitable contingut ètic o moral, no defuig els judicis de valor. Cal dir, però, que fins i tot en aquests casos no opta pel blanc o el negre absoluts. La seva preferència és el clarobscur.

Aquesta miscel·lània de Massot i Muntaner és d'una gran utilitat per als investigadors: cada volum i la majoria dels articles són una pedrera d'informacions que poden alimentar una infinitat de possibles treballs de recerca. Igualment es tracta d'uns llibres de lectura profitosa per als ciutadans que volen conèixer amb rigor la cultura i la història dels Països Catalans.